

RAPPORT FRA KRISTEVA-DAGENE

Av Hege Dypedokk Johnsen

«Kristeva er ikke for de uinnvidde».

De skriver Toril Moi i innledningen til den norske oversettelsen av Julia Kristevas¹ kunstteoretiske verk *Svart Sol*. Kanskje var dette en av grunnene til at HiO tidligere i høst valgte å arrangere et tre dagers seminar med Kristeva. Jeg vil her gi en kort rapport fra Kristeva-dagene, i tillegg til en innføring til Kristevas intellektuelle bakgrunn. Jeg vil også diskutere Kristevas begrep om «det kvinnelige geni», som var et av hovedtemaene under Kristeva-dagene.

For Kristeva begynte det hele med en reise, fra et terrorregime i Bulgaria, til teorien i det da voksende studentmiljøet i Paris. Året var 1966. Med universitetsstipend for å studere lingvistikk gjorde hun seg usedvanlig raskt bemerket: Allerede året etter ankomsten publiserte hun artikler i flere prestisjetunge journaler. Slik fikk hun innpass i den mannsdominerte kretsen rundt tidsskriftet *Tel Quel*, som besto av størrelser som Roland Barthes, Jacques Derrida, Michel Foucault, Gérard Genette og Philippe Sollers. Sistnevnte fikk hun senere barn med.

I fire tiår har Kristeva virket som tekstuell aktivist. Hennes forskningsobjekt er den vestlige kultur generelt, da spesielt dens lingvistikk, semiologi, litteraturvitenskap, psykologi, kunstteori, filosofi, samt feministisk og politisk teori. I tillegg skriver hun romaner, gjerne med referanser til nevnte fagdisipliner. Under Kristeva-dagene benyttet hun anledningen på Litteraturhuset til å fremme poenget om at filosofiske ideer bør overføres via romanen. «Noen vil gjerne sovne når de leser. Ikke jeg. Det er den filosofiske roman som interesserer meg», erklærte hun.² Selv har hun skrevet om filosofer som Hannah Arendt og Hegel, og litterære figurer som Artaud, Colette og Bataille. Hun var også den som introduserte Mikhail Bakhtin for Vesten og, inspirert av ham, utviklet hun begrepene *intertekstualitet* og *polylog*. Intertekstualitet betyr å lese tekster som kommuniserer med

andre tekster, som en polyfoni av likeverdige og forskjellige stemmer: en polylog. Kristevas polyloge tekstforståelse gjorde at hun kom på kant med de etablerte strukturalistene. Hun var desidert en av de første til å kritisere strukturalismen, og det med et formspråk vi i dag kjenner som post-strukturalistisk. Om Kristevas oppgjør med strukturalismen skrev Roland Barthes:

Kristeva forandrer på tingenes plass: Hun ødelegger alltid den siste dom, den man trodde man kunne støtte seg på og være stolt av; det hun rokker om på er det allerede-sagte når det gjelder det signifierte tilfelle, det vil si dumheten; det hun snur om på er autoriteten, den momologiske vitenskaps autoritet og dens slektskapsforhold. Arbeidet hennes er totalt nyskapende og eksakt.³

Hun snur om på autoritenene; taler det uuttalte sak. Hun setter spørsmålsteget ved vedtatte sannheter, til intellektuelle autoriteter, til vitenskapen. Gjør dette henne til filosof? Flere kjente mannlige filosofer, deriblant norske, har uttrykt sin fortvilelse over at hun kalles moderne filosof. For Kristeva mangler formell filosofisk skolering, det vil si, hun har aldri avlagt noen eksamen i filosofi. Jon Elster er blant dem som har fått oppmerksomhet i media grunnet sin «harde» kritikk av Kristeva for fem år siden, da hun mottok Holbergprisen.⁴ «Notorisk fransk sjarlatan» var ordene han brukte, og i samme kronikk kunne han fortelle at: «Når jeg leser en bok eller artikkel og støter på en positiv henvisning til Kristeva, Derrida, Deleuze, Lacan, Irigaray osv. stopper jeg å lese».⁵ En «velbegrunnet» kritikk med andre ord, og det fra en filosof som i en årrekke har vært fast pensum i emnet «Erkjennelsesteori og vitenskapsfilosofi».

Det er mange som kaller henne feminist, selv om hun også er blitt stemplet som antifeminist av flere angloameri-

kanske feministe.⁶ Hun har blitt kritisert for sin insistering på den feminine identiteten og sin hyllest av moderskapet i *Stabat Mater* (1977). Hun har også motsatt seg det å bli karakterisert som feminist, og selv kritiserer hun «massefeminismen» for å dyrke en aggresjon hun mener hører en annen tid til, en aggresjon som er arkaisk. Det er ikke så stor forskjell på arbeidene til den unge, maoistiske Kristeva og de nyeste arbeidene hennes.⁷ De handler i hovedsak om å gi en stemme til det intime, det mest dyptgripende og særegne i oss. Slik fokuserer Kristeva på individuelle kvinner, ikke på kvinner som gruppe.

Under tittelen «Den fremmede i oss selv» (med undertittelen «annerledeshet og funksjonshemming») skulle Kristevas prosjekt om å gi en stemme til det ukjente være tema på den første av de tre Kristeva-dagene. Først skulle det selvfølgelig være en formell åpning av Kristeva-dagene. Åpningen ble imidlertid ikke like formell og høytidelig som planlagt. Mange småpyntete og spente mennesker satt pent og pyntelig og ventet på at åpningen skulle begynne. Publikums forventninger var store; dessverre ble desperasjonen enda større. For innleder Eivind Engebretsen begynte åpningen på *fransk*. De velklede akademikerkvinnene i salen tittet på hverandre, og en heftig skytteltrafikk begynte. For det de så var at omlag litt under halvparten av de tilstedeværende nå hadde på seg et *head-set* hvor fransken ble oversatt til engelsk og norsk. Øretelefonene var «strategisk» plassert rett ved siden av podiet. Etter at Engebretsen hadde fått vist frem fransken sin til Kristeva, var det Kristevas tur. Det ble nå full kamp om øretelefonene (da helst et par som fungerte), rett ved siden av Kristeva. Til alles store lettelse skulle Kristeva vise seg som den mest forståelige, da hun, muligens på grunn av kaoset, klokkelig valgte å holde innlegget på engelsk.

Fullt kaos ble det også på Litteraturhuset, grunnet en altfor liten sal. (Selv måtte jeg ymte frem på at jeg kom fra et tidsskrift for å få slippe inn.) Ikke hjalp det at litteraturstudenter hadde reservert over tjue plasser, hvorav omlag sju av dem dukket opp. Det var lagt opp til at Kristeva skulle ha en «samtale» om «det kvinnelige geni»⁸ med to norske kvinnelige forfattere (og genier?): Hanne Ørstavik og Vigdis Hjort. Jeg må også innrømme at innlederen, som også fungerte som «møteleder», gav nytt liv til tanken om at jeg bør dra til England på språkkurs. Ikke fordi hun snakket innfløkt og avansert Kristeva-engelsk, men fordi engelsken hennes var pinlig dårlig. Kanskje er dette irrelevant og tåpelig av meg å ta opp, men jeg tror at samtalen på Litteraturhuset kunne vært langt bedre dersom «møtelederen» hadde behersket engelsk bedre og inntatt en mer aktiv rolle. Videre hadde Kristeva en levende oversetter denne gangen, uvisst hvorfor. Var det Kristeva selv som insisterte på å snakke fransk, selv om hun snakker utmerket godt engelsk? Konsekvensen ble at Hjort

og Ørstavik snakket engelsk, oversetteren norsk og Kristeva fransk, med unntak av de gangene hun glemte oversetterens tilstedeværelse og la i vei på engelsk.

Dessverre ble det ingen diskusjon om begrepet «kvinnelig geni», med unntak av Hjorts lavmælte protest om at «det er jo ikke alltid så hyggelig da, å bli satt i kategorien 'kvinnelig forfatter'». Dette kunne ført til debatt, dersom Hjort hadde utvist den frimodigheten hun er kjent for. De ble enige om at «den kvinnelige litteraturen» defineres som *smertens litteratur*. Og det med god grunn, skal vi tro Kristeva. Hun påpekte det «faktum» at det er mange smertefulle perioder i en kvinnes liv, perioder som er skjulte og som mangler språk.

Jeg vil her forlate Litteraturhuset, og gi ett riss av Kristevas monografi-trilogi *Le Génie féminin (Det kvinnelige geni)*, hvor Kristeva fokuserer på skrivingen, kjærligheten, galskapen og ikke minst smerten ved tre kvinnelige tenkere. *Le Génie féminin* er skrevet på en overraskende tilgjengelig og forståelig måte. Her gir Kristeva subjektive og engasjerte portretter av Hannah Arendt, Melanie Klein og Colette. I første bok utforsker hun politikk, historie og filosofi gjennom Arendts liv og erfaringer som tysk jøde under annen verdenskrig. Neste bok tar for seg Kleins liv og arbeid: oppdagelsen og utviklingen av psykoanalyse av barn. I siste bok møter vi livsgleden og det vakre i Colettes forfatterskap, til tross for at hun levde et liv preget av lidelse og smerte. «Livet, galskapen og ordene» er prosjektets samlede undertittel. Verket trekker frem tre kvinnelige genier, som alle skrev seg inn i historien ved å levere varige bidrag til sine respektive vitenskapelige disipliner eller kunstarter. I den siste boken prøver Kristeva å finne fellestrekk ved det kvinnelige geni, for eksempel beruselsen over livet. Hun argumenterer også for at kvinner har en sterkere tilknytning til livet og ting utenfor seg selv:

De har et langt sterkere forhold til ting utenfor seg selv, det være seg barn, kjærlighetsforbindelser eller det sosiale liv, enn hva menn har. (...) Livet, tilknytningen til objektet fremfor oss selv, og forholdet til tiden, som ikke er veien frem til døden, men som er fødselen, det at noe begynner på nytt. Colette kaller det «l'éclosion», altså det at en knopp springer ut, *the hatching* (utklekking av egg). Så det er spesifikke trekk. Og jeg tror «Det kvinnelige geni» beveger seg bant annet i disse tre dimensjonene.⁹

Kanskje er dette en av grunnene til at Kristeva hevder at kvinner lever mer smertefulle liv enn menn. Ved å argumentere for at kvinner har sterkere tilknytning til livet og ting utenfor seg selv enn menn kan Kristeva synes å argumentere som en essensialist ut fra en forskjellsfeministisk posisjon. Dette virker pussig, for var ikke Kristevas budskap mot massefeminismen at vi ikke kan snakke om et «feministisk vi»?

Jeg vil derfor avslutte med et spørsmål ingen turte å stille på på den ene siden argumenterer for kvinners forskjeller, og
 Litteraturhuset: Ender Kristeva i en kontradiksjon, når hun på den andre siden påpeker en essensiell kvinnelig identitet?

NOTER

¹ Julia Kristeva (f.1941), disputerte i 1974 med avhandlingen *La Révolution du langage poétique*. I dag professor i lingvistik ved Université de Paris VII, Denis-Diderot. Permanent gjesteforsker ved Columbia University i New York, USA. Praktiserer også som psykoanalytiker. Ved siden av vitenskapelige verk har hun utgitt et knippe romaner.

² Litteraturhuset, 26 september 2009.

³ Utdrag fra *L'étrangère (Den fremmede, utenlandske kvinnen)*, som Barthes skrev i forbindelse med utgivelsen av Kristevas *Séméiotiké* i 1970. Oversatt av Ingeborg Owesen i *Agora* nr. 1/200, Aschehoug & Co, Oslo.

⁴ Holbergprisen er en internasjonal forskerpris for «fremragende forskning» innen humaniora og samfunnsfag. Prisen finansieres av Ludvig Holbergs minnefond.

⁵ Jon Elster «Mye høflighet, lite kvalitet», *Aftenposten* 02.11.06.

⁶ Kritikken av Kristeva som antifeminist kom særlig frem i kjølvannet av Kristevas tekst «Le temps des femmes» (Kvindetid) fra 1979.

⁷ Cecilia Sjöholm *Terrorisme, teorisme, kjærlighet – Kristevas intime revolt*, trykt i *Agora* nr.1/2003, Aschehoug & Co, Oslo, s. 64.

⁸ *Le Génie féminine* betyr på fransk noe slikt som en «en kvinne som har utviklet sin skapertrang, egenart og begavelse». Det må med andre ord forstås som noe mer enn «et menneske med høy IQ».

⁹ Utdrag fra intervju, trykt i Midttun, H.B. *Kvinnereisen. Møter med feminismens tenkere*, Humanist forlag, Oslo, 2008, s. 49.